Derde Boeck,

Van de ghemengelde Medicamenten diemen composita oft compositiones noemt, van de redenen der mengelinge, van hare namen, verscheydentheyt, consistentie ofte forme ende maniere om elck na de konst te maecken.

AEngesien ick van de bereydinge der simpele/enckele/ofte onghemengelde medicamenten ghesproken hebbe / soo staet my nu toe te spreken vande ghemenghelde / elck hare bysondere namen ende verscheydentheyt uyt te legghen/ de redenen waerom sy gemaeckt worden / wat dat men in het menghelen moet onder-houden van yders ghedaente ende consistentie / ende hoe die na de konste ghemaeckt worden.

In den eersten moet men in alle compositien vier saecken bemercken: wat compositie is / de oorsake der compositien: wat den Apotheker die componeert noodelijck moet weten: ten laetsten wat consistentie hy de compositie gheven sal. In den eersten / compositie is eene mengelinghe van verscheyden simplicia (die wy Drooghen noemen) wesende van verscheyden krachten / want waren sy niet van verscheyden krachten / en souden gheene waerachtighe compositien wesen / maer het en is niet van noode dat sy van verscheyden substantie zijn / ten ware dat de verscheyden substantie tot de compositie diende: ghelijck als men in de compositie Was ofte Olie doet / om de compositie hart ofte sacht te maken.

Wat dat Compositie is.

Reden waerom men componeert, oft compositien maeckt,

Ten tweeden/ de redenen waerom men componeert / zijn meest vier: Ten eersten/ om dat een simpel medicament eene vermengelde sieckte niet wel en kan genesen. Ten tweeden/de oorsake der menghelinghe is de slaeuwigheydt/ ofte over - groote straffigheydt des simpels medicaments. De derde veroorsaeckt de conditie van het krancke deel. De vierde reden is de verscheydentheydt der sieckten.

Ten derden / den Apotheker die componeert moet nootsaeckelijck alle Drooghen kennen/ die selve weten uyt te kiesen / ende die te bereyden: Ten vierden / nae de konste de selve te menghelen. By exempel / hy moet weten hoe langhe de houten/ wortelen/ schorssen / vruchten/ kruyden / bloemen / zaden / ende wel-rieckende saken moghen ghekoockt worden: Want koockt hy die alle t'samen (ghelijck de Duytschen seer onverstandelijck doen) ende even lanck / van het een en sullen de krachten noch niet uyt -ghetrocken wesen / ende van het ander langhe verzoden ende verbloghen / ende waert zijn sulcke Apothekers by de oude Vroukens ende Rockt ghesonden / om te leeren / die wel weten / dat Kierckens ende Osse - vleesch niet en moghen even langh ghezoden werden. Hy moet oock noodtsakelijck weten wanneer hy Aloë, Scammoneum, Olibanum, &c. moet menghelen / want soo verre hy die menghelt in eenighe sake die heet is / sy sullen klonteren / ende by malkanderen loopen / ende de compositie bederven / ende de Krancke / die de selve in - nemen/ sullen gheene werckinghe / ofte al te groote veroorsaken. De ghesmolten Gommen met Azijn ofte Wijn / soo sy kout in heete saecken worden vermenghelt / loopen oock al by malkande-

klanderen ende klonteren. Dus soo moet hy oock weten dat het Gout-gelit eerst moet met een kleyn vierken ghekoockt zijn; want maeckt hy in't eerste heet vier / het Gout-gelit verbrandt / ende en sal noyt sijn Plaester tot eene beguame consistentie brenghen. Als hy dan componeert / moet hy dry saken gade slaen / ten eersten / de oorden; ten tweeden / de quantiteyt / ghetal / mate / ende ghewichte; ten derden / de forme ofte consistentie. Aengaende de oorden / is dese: Hy moet alle medicamenten / die hart van substantie zijn / eerst stampen ofte koocken / die van seer dunne substantie zijn / laetst / die van middel matighe substantie zijn / middel matigh / die van ghelijcke nature ofte substantie zijn / gelijckelijck koocken ofte stampen. Soo veel als de quantiteyt aengaet / die bestaet in vier / in ghetal / in mate / in ghewichte / in grootte. De vruchten worden ghetelt / de vochtighe saecke ghemeten / de drooghe gheweghen / namentlijck als sy purgeren ofte slaep verwecken / wanneer dapper op het ghewicht ghelet moet zijn / de Pillen / Conserven / Tabletten / Suppositorien worden na eene seeckere grootte uyt-ghegheven. Aengaende de consistentie ofte forme / die is alleene / de welcke namentlijck de maniere der compositien verandert; want een andere konst Confectio hyacinthorum, ofte Diacarthamum in forme van electuarie, dat is vochtigh als in Tabletten die hart en de drooghe zijn.

In slaep makende saken moet den Apotheker sonderlingh op het gewichte letten.

Hoe veelderley alghemeyn ghesproken der Compositien der Medicamenten zijn.

Compositie is tweederley / te weten vochtigh ofte vloeyende / id est liquida : ten tweeden vast / ende niet vloeyende / id est solida, Compositio liquida, ofte vloeyende noeme ick / het welcke op een kandt ghestelt zijnde / vloeyt sulcks als Syropen en Olien zijn Compositio solida, ofte vast / als zijn Tabletten / Poeyeren / Plaesters / Pillen / Trochisceen, &c. maer dese ghecomposeerde medicamenten / soo wel vaste als vloeyende / worden in twee gheheelt / waer van de eerste maer ghemaeckt worden / als men de selve nu wilt ghebruycken / de andere worden ghereedt ghemaeckt teghen als men die van noode sal hebben.

Compositie tweederley.

Compositien die niet bewaert en vvorden, maer alleene ghereedt ghemaeckt, als men die moet ghebruycken.

Compositien die men ter tijdt / als men die wilt ghebruycken / ghemaeckt worden / zijn 26 navolghende: Potio, Bolus, Gargarisma, Collyrium, Frontale, Errhinum, Apophlegmatismus, Cucupha, Epithema, Fomentum, Sacculus, Lotio, Embrocatio, Balneum, Insessus, Linimentum, Cataplasma, Sinapismus, Scutum, Sparadrap, Dropax, Vesicatorium, Injectio, Clister, Suppositorium, Pessus.

Potio. 1.

Potio is alderleye dranck / de welcke men den Siecken ingheeft / de welcke is sevenderley /

len / te weten / Iulep, Apozema, Potio medicata, Purgatio seu potio purgans, Ptisana, Emulsio, Vinum medicatum.

Iulep.

Iulep ofte Iulapium is een drancke ghemaeckt van drie ofte vier deelen ghedistilleert water / met een deel Syroop.

Apozema.

Is eene decoctie, ghemaeckt van verscheyden wortelen / krupden / bloemen / vruchten / ende zaden / meestendeel ghemaeckt om te openen ende te purgeren / ofte tot een voorberedtsel van de volghende purgatie / de welcke met Suycker wordt soet ghemaeckt / ofte met een once Syroop tot drie ofte vier onceu decoctie.

Potio medicata.

Is de Apozemata seer ghelijck / want is eene decoctie als de voorgaende / uytghenomen datter soo veele saecken niet in en gaen / ende ghemeynelijck geen Suycker / ofte Syroop wordt by ghemenghelt / maer wordt met Rozijnen / Corenten / Vadels / Vijghen / Anijs / Calyshout / etc. soet ghemaeckt: sulcks is Decoctum chinæ, Sassafras, Guajaci, &c. ofte ghemaeckt van sommighe krupden: hier onder worden oock zweet-drancken / etc. gherekent.

Potio purgans vel purgatio.

Wordt ghemeynelijck ghemaeckt van Decoctie cordiael, pectorael, aperitijf, cophalijck, ofte eenigh ghedistilleert water / waer in somtijdt ghesmolten wordt Manna / ofte eenighe

Syroopen daer onder ghemenghelt / ende seer dickmaels eenighe electuarien purgatijf.

Ptisana.

Wordt voor ghemeenen dranck den Krancken voor-ghescheven / wiens descriptie wy onder de decoctien ghestelt hebben / Fol. 99.

Emulsio, Hordeatum, Amigdalatum.

Emulsio is soo veel gheseydt / als melck makinghe ofte uyt-melckinghe / is wit als melck / ende daerom wordt het oock melck ghenoemt: wordt ghemeynelijck van Gerste-water ghemaeckt somtijdts oock van eenigh verkoelende ghedistilleert water / als Aqua nimpheæ, Violarum, Lactucæ, &c. met Semen papaveris, Amandelen / ghezoden Gerste / vier groote verkoelende zaden / de welcke in eenen steenen mortier / met een houte stamper ghestampt worden / ende door een hayre stramijne ofte zifte door-ghewreven / daer na wat Suycker ende Roose-water by doende / somtijdts Syroop van Violetten / van Heul / ende oock van Citroenen. Emulsio wordt ghemeynelijck ghenoemt / dat maer ghemaeckt wordt door Meloen-zaet / ofte vier verkoelende zaden; Amigdalatum, dat maer wit wordt ghemaeckt door Amandelen: Hordeatum dat ghemaeckt met ghezoden ghepelde Gerste / Heulzaet en Amandelen. De ghemeyne proportie is vier oncen Emulsie met een once Syroop / oft ses dragmen Suycker / ende acht ofte thien ghepelde Amandelen.

Vinum medicatum.

Is natuerlijck Wijn / in de welcke is in-

ghewerckt

gheweyckt gheweest eenige specerpen ofte kruyden / sulcks als alssem - wijn / Wijn van Ooghen-troost / Hippocras / Stael - wijn / ofte eenige andere wijnen souden mogen wesen. Aenghesien wy hier van Hippocras spreecken / sullen de ghemeyne maniere / om die te maken / beschrijven : Neemt een pot witte Fransche wijn / doet daer by ander half once Caneel grof ghestampt / twee dragmen ofte een half once Gengber oock ghebroken / ende een half pondt Poeyer - suycker / laet dit t' samen sommighe uren in een warme plaetse staen weycken / giet het dan door een wolle Hippocras - kousse tot verscheyden keeren / tot dat het selve klaer daer uyt loopt / daer toe sult ghy eerst in de kouse een tinne lepel ofte twee Soete - melck gieten / ende de kousse daer mede door nat maken / eer ghy den Hippocras daer in giet. Dit is de ghemeyne maniere / sommighe doender meer Caneel by / ende andere specerpen / als Giroffe-nagels / Cardamomum, &c.

Hippocras.

Bolus. 2.

Bolus is te seggen een broexken / wort ghemeynelijck ghemaeckt van Cassia fistula versch uyt-ghetrocken / Diacatholicum, Lenitivum, Cariocostinum, ofte eenigh ander electuarium, ofte door-ghesteken Pulpa, het welcke wordt in gheschrabt Broodtsuycker ghewentelt / ende in sommighe broexkens verdeylt / ende dus als Pillen ingenomen / met Hostien ofte eenigh Syroop. Aenghesien wy hier van de Cassia fistula handelen sullen de maniere / om die uyt te trecken / beschrijven : neemt 4. oncen cassia fistula die niet en ratelt / klopt die met een hamerken op de Juncture / dat sy open splijt / schrabt

Cassia fistula uyt trecken.

daer uyt met een pfere spatel op een omghekeerden teems / al het welcke in de pijpe besloten is / doet daer een weynighsken Sproop van Violetten / eenigh ander Sproop / ghedistilleert water / ofte eenighe decoctie by daer toe bequaem om wat te ververschen / andere stellen den teems / sonder daer yet byte doen / op de dampen van heet oft ziedende water / wijfe dan alle de Pulpa met het aberechte van een houte lepel deur: neemt dan de Pulpa van onder met den spatel af / ende / uit van vier oucen Casia een once Pulpa bekomen / ten zy de selve uytghedoot ware / ofte seer ratelde.

Gargarisma. 3.

Gorgel-water is een bloeyende compositie, dienende tot afwasschinghe des monds ende der keele / wordt ghemeyneliyck ghemaeckt van ghedistilleerde waters / ofte met decoctie van Gerste / Rozijnen / Vijghen / Vadels / versachtende / verkoelende / ofte restringerende kruyden / nae den eysch der saecken / waer by meestendeel eenigh Honigh ofte Syroop wort byghedaen.

Collyrium. 4.

Is eene bloeyende compositie, tot afwasschinghe der ooghen dienende / wordt ghemeyneliyck ghemaeckt van verkoelende waters / ende poeyer daer onder ghemenghelt / somtijdts oock witte Candys-suycker / somwijlen oock maer van enckel water. Alle soorten van Siek, welcke drooghe compositien zijn / worden oock Collyrium ghenoemt / maer selden worden sy sonder nattigheydt ghebruyckt.

Fron-

Frontale. 5.

Is een medicament / dienende alleene om op het slagh / ende somtijdts oock op het voorhooft te legghen / meestendeel om slaep te verwecken / ende de hitte des hooffts te verkoelen. Wordt somtijdts van bloeyende ende verkoelende saken ghemaeckt / als is Roose-water Azijn van Roosen / witte van den eye / waer in dat ronde stuckrkens van Roose-koecken / stuckrkens van werck ofte doeckens worden in ghedoopt / ende soo op het slagh van het hooft gheleydt. Somtijdts is 't eene vaste compositie / te weten Unguentum alabastrinum, Rosarum, Populeum, ofte oock Conserva rosarum met Wijn-azijn vermengelt / de welcke / als boven op het hooft worden gheleydt.

Errhinum. 6.

Is somtijdts een droogh / somtijdts een nat medicament / het welcke wort / ofte in de neuse gheblasen / inghesloopt / inghespuyt / ofte wel inghesteecken / somtijdts om het hooft van 't phlegma te suyberen / daerom heet het oock Caput purgium, dient oock om te doen niesen / het bloedt ende de pijne des hooffts te versoeten.

Cucupha. 7.

Is een droogh medicament / ghemaeckt van verscheyden Aromatijcke saecken / grof ghestampt / om de herssenen te verstercken ende te drooghen / welcke poeyeren tusschen dun ghekaert Catoen ende fijne roode Taf worden matrassche wijse inghenaeyt / 't welck de Doctoors basteren noemen / ende soo op het hooft ghedraghen / ende somwijlen in eenighe wateren inghe-

inghedopt / en warm op het herte gheleydt daerom noemt men 't selve oock Sacculus.

Epithema. 8.

Wordt oock Malagma ghenoemt / is een bloeyende medicament / ghemaeckt van ghedistilleerde waters / met eenighe poeyeren daer onder ghemenghelt / ghemeynelijck tot een pont waters ℥ ij. ofte ℥ i. ß. poeyeren ofte specien: hier in worden doecken / spongien / ofte ghemeynelijck roode scharlaken lappen in ghedopt / ende dus op het herte / lever / borst laen gheleyt teghen het kloppen van't herte / pestilentiale koortse / etc.

Fomentum. 9.

Fomentum ofte fotus noemen wy stovinghe / komt à *fovendo*, *dat is* voeden / door dien dat door de hitte der stovinghe / de deelen des lichaems / die ghestooft worden / als ghevoet worden begnaem ende bereydt ghemaeckt / midts sy de zweetgaten openen / ende de krancke deelen ontslaeten / om daer Cataplasmen, Pappen / ofte Olien te legghen / waer door sy den wegh tot remedien verseeckeren. Dese Fomenta zijn decoctien van verscheyden krupden ghemaeckt / na de verscheydentheydt der sieckten / in welcke doecken ofte spongien worden in-ghedopt / ende soo op de krancke deelen gheleydt. Somtijdts worden de krupden in sackkens ghenaeyt / ende na dat dese sackkens in eenighe vochtigheydt ghezoden hebben / worden sy heel warm op de krancke deelen gheleyt / kout gheworden zijnde / worden in de selve decoctie wederom verwarmt.

Saccu-

Sacculus. 10.

Is het voorgaende heel ghelijck / uytghenomen dat de kruyden / die in't sackken sticken / niet en worden ghezoden / maer in een pannekken heet ghemaeckt zijnde / heet op het lichaem gheleyt. Sommighe noemen Sacculus oock Cucupha.

Lotio. 11.

Is eene wasschinghe het Balneum seer ghelijck. Is een decoctie met de welcke sommighe deelen des lichaems worden ghewasschen / ende is een bysonder badt.

Embrocatio. 12.

Wort oock Embroca ofte Irrigatio ghenoemt / is soo veel ghseydt als besproepinghe. Is een decoctie van wortelen / kruyden / bloemen / etc. in water ofte wijn ghezoden / die men van hooghe laet druppen als eenen regen ofte distillatie / wordt ghebruyckt in de sieckten des hoofts / in de breucke ende contusien.

Balneum. 13.

Het badt is tweederley / te weten / enckel ofte ghecomposeert. Het simpel ofte enckel badt is natuerlijck water / komende uyt der aerde / loopende door solferachtighe / ysere / alumineuse oft vitrioolsche Mijnen. Het ghecomposeert is heet water met verscheyden kruyden daer in vermenghelt / somtijdts worden der de kruyden ghezoden / ende met hare decoctie in warm water ghegoten / dienende tot ghesontheydt ende af-wasschinghe des lichaems / ende oock somtijts maer tot genesinghe van eenige kranckie deelen des selfs. Daer is noch een ander maniere van baden / mijn moeyelijck voor die

dat

dat ghereedt maeckt / dan het boven - ghescheyen. De maniere is dese: Men doet den Patient naeckt in de badt-kuppe sitten / voor hem hebbende een voorschoot op een stoeltjen / de badt-kuppe wort met saergien boven heel ghedeckt / het hooft des Patients alleen daer buyten / op het ander eynde der kuppe stelt men eenen koperen aecker / in de welcke men heete keyen ofte caleys - steenen leght / op dese heete keyen wordt decoctie van eenighe kruyden ghegoten / die door haren damp de badtkuppe verbullen / ende het lichaem des Patients omcinghelen / waer door alle zweetgaten worden gheopent / ende het zweet terstondt overvloedigh uyt - loopt / als de keyen nu koel zijn gheworden: neemt men die uyt / ende men leghter ander heete in plaetse / die de decoctie op een nieuw doen als voorren uytdampen / ende dit wordt gherontinueert tot dat den voorghestelden tijdt van baden volbracht is.

Insessus. 14.

Insittinghe is als een badt des buycks / ende der onderste partijen. 't Is eene decoctie van wortelen / kruyden bloemen / zaden / etc. op wiens residentie ofte marckt men sit / in een sackken ghesteecken zijnde / bequaem teghen de ghebreken der blase / fondament / aers - darm / nieren / etc. ende wordt ghebruyckt door saute ofte ghebreck des badts / ofte die door groote slaeuwigheydt het badt niet konnen verdraghen.

Linimentum. 15.

Smeeringe en is anders niet dan eene menghelinghe van olie / salve / roet / boter / smeer / ofte

ofte yet diergelijck onder malkanderen / maer dicker van consistentie als Olie / op dat het te langer op het lichaem soude blijven / dienende tot alle ghebreken des lichaems / 't zy om te verhitten / te verkoelen / ofte te versterckeu / na den eysch der sieckte ende ordonnantie des Doctoors.

Cataplasma. 16.

Is een pap ghemaeckt van groene kruyden ende wortelen in water sacht ghezoden / ende daer na in een steenen mortier grofachtigh gestampt / by de welcke somwijlen worden ghemengelt poeyeren ende meelen / ende ghemeynelijck Olien / ofte eenighe vettigheydt. Somtijdts worden dese pappen van louter meel gemaeckt / als Farina fabarum, Hordei, Lentium, Orobi, Lupinorum, Cicerum met hydromel, Smis-water / ofte eenige andere vochtigheyt vermengelt: jae somtijdts oock met Looghe. Andere worden ghemaeckt met kruymen van Wittebroot / soete Melck / Saffraen / versche Boter / ofte eenighe Olie / ende van't vier ghedaen zijnde / doiren van eyeren daer onder vermenghelt. De ghemeyne proeve der Cataplasmen, om te sien oft sy genoegh ghekoockt zijn / is / als men de spatel / waer mede men dese Cataplasma roert / op den boort van de panne afstrijckende / van stonden aen drooghe is.

Hoemen siet wanneer de Cataplasmen ghenoegh zijn.

Sinapismus. 17.

Is anders niet dan een Cataplasma; ofte plaester van Mostaert-zaedt ghemaeckt.

Scutum. 18.

Wort aldus ghenoemt om de ghelijckenisse

des

des schilts wille. Het is een plaester als emplastrum de mucilaginibus, de Meliloto, Oxicroceum, &c. de welcke met eenighe Olien / daer toe beguaem / versacht wesende / met den duym ofte met een spatel / op witte ofte roode leerkens worden op-ghestreken / ende dus op de krancke deelen ghelepdt.

Sparadrap. 19.

Is een Plaester van beyde zijden recht / besmeert ende bestreken / ghelijck men de groene wasse kleeden siet / het welck oock Sparadrapien zijn / worden veel ghebruyckt voor quade borsten / van Olie van soete Amandelen ofte Violetten / met ghenoeghsaem Was om hardighepdt te gheven / t'samen ghesmolten / in het welcke dunne versleten doecken worden inghesteken / heel heet wesende / de welcke men uytnemende uytspant / ende dus laet verkoelen: Dus maeckt men oock Sparadrapien van Diapalma met wat Olie van Roosen daer onder ghemenghelt: insghelijcks de roode Sparadrapien voor de cauterien hedensdaeghs seer in't ghebruyck / van de welcke veele verschepden Recepten zijn / te weten / van Diapalma, Diachyllon cum gummis, Triapharmacum, de Cerussa, met Areos-poeyer om een soete reuckke te gheven / daer onder ghemenghelt; maer om dat de selve zwaer vallen om te maecken / om de veelhepdt der compositien, voeghe hier een ander by / de welcke licht is / wel-rieckende / die wel treckt (want den Termentijn is de balsem der wonden) aen het by ghevoeght papier niet en plackt / ende schoon van coleur is / ende wel-rieckende.

Spara-

Sparadrapium pro cauteriis.

℞ Ceræ flavæ ℔ j. Terebinthinæ ℔ ſ. Minii ℥ vij. ſ. Cinnabaris, pulveris radicum iroës ana ℥ j. moſchi g̃ v. miſce & fiat S. a. ſparadrap.

Smilt het Was ende den Termentijn t'ſamen/ mengelt dan daer onder de Menie / Vermillioen / Ireos - Poeyer / en Muſcus: dit al t' ſamen wel doormenghelt zijnde / ende t'eenemael heet / ſteeckt daer in dunne verſleten doecken / ende alſoo haeſt als ſy door-droncken zijn / treckt de ſelve uyt / met de handen met water nat ghemaeckt / ende heel open zijnde / ende wat ghekoelt ende gheſtolt / leght die op een bart met Lijn - zaet - olie beſtreken / ofte met water wel nat ghemaeckt / ende met een raſſigheyt ſchrabbet met een mes alomme effen / maer ſoo het gherompelt ware / maeckt het wat warm / ende treckt de rompelen uyt: ſoo de materie te dick is / ofte onghelijck aenghehouden / ſult dit met het ſcherpe van een mes ſoo dunne afſchrabben als 't u belieft / waer door het oock blinckende ſal worden.

Sparadrapium vulgare.

℞ Emplaſtri diapalmæ, diachylonis magni ana ℥ x. Emplaſtri triapharmaci, ceræ albæ ana ℥ iiij. Emplaſtri de ceruſſa, minii ana ℥ iij. Pulveris ireos ℥ ſ, moſchi g̃ iiij. miſce fiat S. a. Sparadrapium.

Maeckt dit op de wijſe van het voorgaende / hebbe dit hier willen by voegen om te voldoen: maer het eerſte is lichter en beter. Sparadrapium wort oock ghenaemt Tela Gualteri.

Dropax vel Picatio. 20.

Is een salve gemaeckt van peck/ om de uytwendighe leden/ die uytgheteert/ gheresolveert/ verkout ofte vervochtight zijn / op hunne oude staet te brenghen/ daer met smeerende/ ofte van die ceronen legghende.

Vesicatorium. 12.

Is een blaesken ofte bleyn-makende medicament / wordt ghemeynelijck ghemaeckt van ouden desem van rogghe / waer onder ghemenghelt worden ghestampte Spaensche vlieghen / de hoofden ende vleughelen eerst gheweert/ met wat Wijn-azijn daer onder / het welcke op een leerken ofte doeckken gheleydt zijnde / op sulcke deelen des lichaems sommighe uren wordt gheleydt als men begheert/ tot dat het een bleyne heeft ghemaeckt soo groot als het plaester is / uyt welcke bleyne veel waters loopt / waer op koolbladers ofte yet anders worden geleydt / om de humeuren ende vochtigheydt noch meer uyt te trecken.

Clister sive Enema. 22.

Is een vloeyende compositie, ghemaeckt van een once ofte anderhalf once meer ofte min purgerende electuarien, de welcke in een pondt / somwijlen meer / versachtende/ ofte andere decoctie worden vermenghelt / waer by Syroop / Honigh / Olien / ofte eenighe vettigheydt wordt by ghemenghelt/ ende dus met een Syringhe oft Spuyte van onder in het Fondament in 's menschen lichaem warm wordt in ghespuyt. Dese Clisterien worden oock somtijdts ghemaeckt van Soete-melck / bruyne

ne Suycker / ende dooren van eyeren / sommijts maer van louter Melck / Wey / of Hamelsop; maer slaet naeu gade soo daer dooren van eyeren in comen / dat de Clisterie niet te heet en woorde / want de dooren souden klonteren / ende niet commen door 't Clisterie canon passeren / soo daer oock schape ofte bocke roet in comt / laet die niet te hout worden / want het vet soude stollen / ende het voorseyde Canon toe-sluyten. Wilt ghy seecker weten oft de Clisterie / om te setten / niet te heet en is / houdt de Syringhe / de Clisterie daer in ghegoten wesende / aen u wanghen / waer dat ghy lichtelijck ghevoelen sult oft sy te heet ofte te hout is. Als de Clisterie te heet wordt ghestelt / blijft sy niet langhe in 's menschen lichaem / te houdt ghestelt zijnde / al te langhe. Voorts ick soude alle Apothekers raden / die de Clisterien willen setten / dat sy een dubbel Canon / dat is van twee stucken / souden ghebruycken / het een stuck latende op de Syringhe steecken / het ander ghebende den Patient / die dat sich selven veel soeter sal in-steecken als yemandt anders / soo niet / hy sal dat al soetelijck draeyende / met minder pijne ende perijckel in-steecken / namentlijck als het Fondament met speenen behanghen is / daer toe sal hy het Canon met de boven-zwemmende Olie van de Clisterie / het maken. De Duytschen setten hunne Clisterien altijdt met blasen / met de welcke yemant sich selven / des noodt zijnde / kan setten / ende wordt aldus toe-ghecreeht: Men neemt een blase den hals af-ghesneden / de welcke in het water buyghsaem ende sacht ghemaeckt zijnde / wordt een vlooren Canon / dat boven wat breeder ende wijder ghemaeckt is / van suick

Wanneer men alder-meest acht moet nemen in 't warm maken der Clisteren.

Hoemen de Clisterien behoort te setten.

Maniere om Clisterien met blasen te setten.

een die men in de spinghe steeckt/ met het wijtste deel nederwaerts in de grondt van de blase ghesteecken / welcke wijdtste deel des canons / met een sterck koordeken wordt met de overtrocken blase ghebonden/ende aldaer vier lanckwerpighe gaetjes krups - wijs over elckanderen inde blase / die het gat van den canon bedeckt / met een mes ghesteecken / over welcke gaetjes men een brandende keerse lichtelijck laet overloopen/ die terstont de blase doet krimpen / ende dus dese vier gaetjes openen / als dan treckt het canon uyt de blase / de selve omkeerende. Als ghy nu / de Clisterie warm ghemaeckt zijnde / daer in wilt gieten / bindt de blase aen het canon / met een koordeken / dick als een sacke-bandt / met een enckele strick toe / giet dan de Clisterie daer in / ende soo weynigh locht boven latende als ghy kondt / sult de blase boven wel sterck toebinden / den Patient het canon in het fondament hebbende / treckt den enckelen strick - knoop los / ende al douwende / ofte toe - wringhende de blase / sult de Clisterie in 's menschen lichaem jaghen. Dit hebbe ick in 't langhe willen beschrijven / om dat de blase hier te Lande niet veele in 't ghebruyck en is / ende op dat sulcks gheordonneert wesende / de leerende 't selve te beter soude toe-rechten.

Injectio. 23.

Inspuytinghe is de Clisterie heel ghelijck / wordt ghemaeckt van eenighe decoctien, ofte ghedistilleerde wateren / waer onder eenighe poeyeren worden ghemenghelt / ende dus met een kleyne spinghe van boozen in de blase ghespuyt ofte in eenighe holle wonden.

Suppo-

Suppositorium sive Glans. 24.

Als een vaste compositie, zijnde rondt ende lanckwerpigh / wordt ghemaeckt van honigh ende zout / ende somwijlen eenighe purgerende poeperen daer onder / als species hieræ, trochisci alhandali, sal gemmæ, &c. ende worden met Olie het ghemaeckt zijnde / in het Fondament ghesteken. De proeve / om die te maken / neemt men / na dat den Honigh een tijt ghezoden hebbende / begint na den brant te riecken / op het aberechte van een mortierken / als den Honigh van den bodem des selfs / sonder aen te placken / af-scheydt ende in de handt hart is / is het ghenoegh / wordt dan op den bodem des mortiers uyt-ghegoten / nae dat de poeperen daer in zijn ghemenghelt / ende als 't begint houdt te worden / op een tafel met de handt uytgherolt / Dese Suppositorien moeten terstont ghebruyckt worden / door dien dat sy door de omstaende locht terstondt smilten; soo verre ghy nochtans veel t' samen maeckende / die tot alle overkomende noodt wilt overhouden / legh de selve in een lanck ende plat blicken busken ofte doosken / ende overdeckt alle de Suppositorien met Olie van Olijven / 't selve doosken nacu toesluytende.

Maniere om Suppositorien over te houden.

Pessus. 25.

Door dien dese remedie selden ghebruyckt wordt / ende een Vrouwe remedie is / laten wy de selve hier te beschrijven.

Compositien de welcke tot het toekomende ghebruyck ghemaeckt ende overghehouden worden.

COmpositien die men teghen den oberkomenden noodt maeckt ende bewaert / zijn dese neghenthien: Conserva, Conditum, Sapa sive rob, Syrupus, Eclegma, Species sive pulveres, Opiatum, Electuarium, Tabulatum, Pilulæ, Extractum, Trochiscus, Aqua distillata, Acetum medicatum, Oleum, Unguentum, Ceratum, Emplastrum, Sal artificialis.

Conserva. 1.

Conserva is een vaste compositie, de welcke ghemaeckt wordt van wortelen / bladeren ende bloemen / de welcke met Suycker ghemengelt wesende / comen tot *het gebruyck bewaert* worden / ende daerom worden sy Conservæ ghenoemt / dat is beweringhen. De maniere om die te maken / is dese: Men stampt de wortelen / bladen ofte bloemen in eenen steenen mortier / met noch eens soo veel Suycker als de voornoemde weghen. Dit wordt dan t' samen op ghezoden / een weynighsken water daer by doende / op dat het in 't beginsel niet en brande / tot consistentie van een dick Syroop / de proeve daer van op een tellioor nemende / het welcke / als het nu koudt is / soo het met een droogge lippe aengeraeckt sijnde / niet aen en hanght / is een teecken dat het ghenoech is / hoewel sommighe de Conserven soo hart niet op en zieden / maer beschimmelen veel eer ofte worden stier. De Ouderlinghen zoden de Conserven niet op / ghelijck de Vrouwen oock hedendaeghs doen / maer setten die in de Sonne; maer door dien dat de Conserven soo wel niet en konnen be-

Maniere om Conserven te maecken.

wa-

water / noch soo schoon niet en zijn / ende dat de Sonne / ofte somtijdts ontbreeckt / ofte niet heet ghenoegh en is / ofte sommighe bloemen te laet op het Jaer komen / worden alle Conserven hier te Lande hedendaeghs ghezoden. Als men Conserven van wortelen maeckt / als Enula campana, de wortelen moeten eerst in water ghezoden / daer nae door den Teems ghesteken / ende daer nae met Suycker opghezoden worden hoe wel sommighe wortelen / als Symphitum maius, niet eerst op-ghezoden en worden / maer raeu ghestampt zijnde / dus met het Suycker op-ghezoden.

Maniere om Conserven van wortelen te maken.

Conditum. 2.

De Confijtinghe is gevonden / soo om de delicatesse der leckere monden der gesonde / als om 't gene dat men confijten wilt / aengenaem aen de Siecken te maken / soo oock om het gene dat men confijt / lange in sijn krachten te bewaren / hunne krachten te vermeerderen en te verbeteren / oft om door de confijtinge het schadelijcke wech te nemen. De confijtinghe geschiedt ghemeynelijck in Suycker / selden in Honigh / het welcke als een zout alle saken bewaert / als het ghene dat men confijt / met suycker doordroncken is / en het Suycker tot een dick syroop ghekoockt zijnde / sijn dickte behoudt. De maniere van confijtinghe is veelderley / want hy kan soo menigherleye wortelen / vruchten / schorsen / etc. die men wil confijten / hebben soo veele verschepden bemerckinghen om behoorlijck te confijten / van noode: exempel in dese vijf Okernoten / Vriecken / Citroen-schellen / scheuten van Lataouwe / groene Amandelen. Okernoten moeten eerst ghescheelt / doorsteken / lange gheweyckt en daer na gezodē worden / 't water daer

Verschey de manieren van confijten

naer uyt-ghedout / in de gaten Giroffe-naghels en Caneel gesteecken/ het Suycker tot een dick Syroop ghezoden/ daer op ghegoten/ ende ontstaeckt zijnde / soo dickmaels herkoockt / ende op de Moten gegoten worden tot dat het Suycker sijnen stant blijft houden. Citroen-schellen moeten eerst in Looghe een wijle tijdts ghelept worden / daer na in klaer water ghezoden/ende het Suycker tot een dick Syroop ghezoden zijnde/ laen ende niet heet/ofte souden taey worden / overghegoten worden/soo lange ende dickmaels herziedende het selve Syroop / ende over de schellen gietende / tot dat het Syroop sijn stant blijft houden. Scheuten van Latauwe moeten eerst van haere groene ende harzachtighe schellen ghesuyvert worden / ende daer nae eenen tijdt ghezouten worden/ om de melckachtigheydt daer uyt te trecken / het welcke al het Suycker sonde bederven: Daer na worden sy ontzouten/in klaer water gezoden/en het Suycker tot een dick Syroop ghezoden / daer dickmaels overghegoten/ tot dat het Syroop sijnen standt behoudt. Groene Amandelen moeten sommighe wallekens in Looghe van Weed-asschen ghezoden worden (sommighe zouten die als de Latau-scheuten / maer is niet soo goet) om de harzachtigheydt ende slijmachtigheydt te weeren / ende op dat sy gheconfijt zijnde / te groender souden wesen/dan wort de wolachtighe schelle met de handt afghedaen/in water de Looge uytgewerckt/ ende dan als de Latau - scheuten gheconfijt. Kriecken worden heel anders gheconfijt / men ziedt het Suycker tot consistentie van Tabletten / ende dan worden de Kriecken de steelen half af-ghesneden zijnde / daer in ghedaen/ende soo voorts gezoden tot een dick

dick Syroop. Andere gaen met de confijtinghe anders toe / maer dit is de maniere van confijten van Parijs / ende andere hier te lande.

Sapa Rob sive Robub. 3.

Is een vaste compositie, ghemaeckt van sap van vruchten / ende Suycker ghezoden tot consistentie van Geleye / ten sy sake men daer Syroop af wilde maken / want alhoewel Diamocum, Dianucum, &c. onder de Sapa worden gherekent / nochtans behoorden sy / om hunne consistentie wille / veel eer Syroop ghenoemt te wesen. De proeve van Geleye is / als men op een tellioor een droppel twee ofte drij laet kout worden / ende als hem het selve van onder los wordt / sonder aen te hanghen / is 't een teecken dat het ghenoegh is / ende moet metter haesten uytghenomen worden / eer het stijf wordt. Als men Sapa sonder daer yet meer by te voeghen / voor-ghescheven vindt / mort men nieuwe wijn nemen tot dickte des zeems opghezoden.

Proeve van de Geleyen.

Syrupus sive Serapium. 4.

Dese name komt van Syria en Opos, is soo veel te seggheu / als eenighe vochtighepdt ofte sap van Syrien / ofte van *Syro* id est *traho*, en *opos* id est *liquor*, dat is soo veel te seggheu als een uyt-ghetrocken sap. Is een vloeyende compositie, ghemaeckt van sap van vruchten / der kruyden / van Infusien / ofte Decoctien, met Suycker ofte Honigh ghezoden tot dickte van warm af - ghescheymden Honigh / maer de pectorale Syropen / om dat sy soo haest niet en souden deur passeren / ende dus de borste versoeten /

Pectorale ende slijmachtighe Syropen moeten dicker ghezoden worden.

soeten / moeten wat dicker ghezoden worden: die voor de Lever dienen min dick / maer siet wel toe dat sy soo dunne niet en zijn dat sy beschimmelen ofte suer worden. De Syropen die slijmachtigh zijn / als Dealthea Fernelii, moeten oock dick ghezoden worden / want al schijnen sy dick te wesen / en zijn't in der waerheydt niet / om de slijmachtigheydt / waer door sy komen te bederven / ten zy salse men ooghmerck hier op neemt.

Eclegma, Loch, Looch, sive Linctus. 5.

Is een compositie alleen ghemaeckt voor de borst / dicker dan de Syropen / ende dunder dan de Opiaten, meestendeel ghemaeckt van slijmachtighe saecken / op dat sy langhe op den wegh blijbende / de borst / welcke sy passeren / beter souden ghenesen: in't kort / 't is een dick Pectorael-syroop / met pectorale poeyeren daer onder ghemenghelt.

Pulvis sive Species Aromatica. 6.

De Poeyeren ofte Species worden ghemeynelijck van verscheyden aromatijcke ende welrieckende saken ghemaeckt / door dien dat hunne reucke ende kracht langher blijven dan anderen / die sulcks niet en zijn: ten anderen / om dat sy meer bequaem zijn om het inghewant te verstercken / ende levende gheesten voorts te brenghen / ende zijn ghemeynelijck de materie / waer van de electuarien worden ghemaeckt. Hoe sy na de konste ghestampt worden / hebben wy boven in de stampinghe gesent; maer waerom sy tot poeyeren zijn ghebracht / zijn vier redenen: Ten eersten / om dat sy te beter door onse natuerlijcke hitte in 't werck souden ghebracht

bracht worden: Ten tweeden / op dat sy te beter onder eckanderen souden ghemengelt worden: Ten derden / om te beter af te scheyden de contrarie kracht / en te behouden de kracht die men soeckt: Ten vierden / om te beter hare hindernissen door by menghelinghe te verbeteren. De Poeyeren dienende tot de maghe / ofte lossinghe der winden / moeten grofachtigh ghestampt worden / dienende tot de Lever / Milte / Nieren / Blase moeten fijnder sijn / dienende tot de Longhen / Borst / Herte ende Juncturen noch fijnder / namelijck Corael / Peerlen / Ghesteenten: de alderfijnste moeten zijn dienende tot de ooghen.

Opiatum. 7.

Is een ghesacht van sacht Electuarium, ofte Antidotus, het welcke den naem bekomen heeft van den Opium die daer in komt / oft yet anders in sijn plaetse / het welcke slaep verweckt ofte verdoost. De Antidota ofte Opiata worden hedendaeghs veel ghebruyckt / doch met groot toesicht om het perijckel wille / om groote Catharren en dunne defluxien te verdicken ende op te houden / namentlijck in 't trouse galant om groote pijne te verdooven / oft om het bloedt te stelpen.

Electuarium. 8.

Wordt van de Griecken Antidotus, en van de ghemeyne Apotheker Confectio, ghenoemt; Is een compositie, de welcke van uytghelesen Drooghen ghemaeckt wordt / komende van het Latijns woordt eligo, het welck is te segghen / ick verkiese / ofte ick lese uyt: wordt ghemeynelijck ghemaeckt van drie onceen poeyeren / en een pondt Suycker tot een dick syroop ghezoden/

den ofte gheschuymden Honigh. Ghemeynelijck de Pulpen die daer dickmaels inkomen / als van Calsia, Tamarinden / Pruymen / Sebesten / etc. als oock Manna / Penijn Pinghelen / Amandelen / Candijs / etc. en moeten met geen Honigh ofte Suycker ghetripliceert worden / want sy staen op haer selven / sommighe zijnder nochtans / die de voornoemde met den Honigh of Suycker reeckenen / ende de poeyeren daer mede tripliceren / en dus mijn Suycker ofte Honigh in de Electuarien doen / die sonder twijffel niet wel en doen / want sy dus de compositien veel droogher ende straf-werckender maken / waer uyt-ghesproten is het groot verschil / het welcke tusschen den een ende den anderen Dispensatorium is / ende vervolghens het groot nadeel der krancken / ende abuys der Doctoren / ghelijck ick voren betoont hebbe in de *Diaphenicum*.

Tabulatum. 9.

Electuarium solidum, morselli, rotulæ, tabellæ, tabellata, zijn al de selve compositie, het electuarium heel ghelijck / jae is de selfste / uytghenomen dat het een hart is / ende het ander sacht / namentlijck die purgatijf zijn / in de welcke de selve quantiteyt van Suycker wort onderhouden; maer tot de ander Tabletten neemt men maer tot een pont Suycker een once Poeyer / ende tot Manus Christi maer een half once Peerlen; maer door dien dat de Peerlen haer seer qualijck laten menghelen / stampt by de selve een weynichsken van 't bovenschreven Broodt-suycker / ende sult dese swaerigheydt ontgaen / ende sullen haer terstont laten met het suycker door-menghelen. Tabellata

Dosis der poeyeren tot Tabletten.

wor-

worden ghemeynelijck genaemt de purgerende/ die veele poeyeren ontfangen/ ende werden met een keer uytgegoten/ ende in ruyts-wijse forme gesneden. Morselli zijn die men in lanckwerpige broeckens van een houte spatel met een mes afstrijckt: dus worden de Morsellen van Roosen ghemaeckt/ tot welcke men vier deelen Suycker tot een deel Roosen neemt. De ronde Tablettekens noemt men ghemeynelijck Rotulæ ende Tabellæ. De maniere van maken is dese: Men neemt Broot-suycker/ by het welcke men soo veel vochtigheydt doet/ dat het Suycker recht kan smilten: Dit Suycker wort soo langhe ghezoden/ tot dat men het selve met een spatel latende afdruppen/ een kleyn draetken van zijdts siet af-vlieghen/ ofte dat men een weynich van de selve spatel sterck uyt smijtende/ het Suycker siet als in een catoen veranderen: wat verkoelt wesende/ doet men de poeyeren daer by/ ende men menghelt die met eene rassigheydt; het Suycker nu beginnende te stollen/ worden daer ronde Tablettekens met eene rassigheydt uytghegoten/ want giet men die te heet uyt/ en worden niet lichtelijck hart. De plate daer men de selve uytgiet/ moet eerst met een weynighsken olie van soete Amandelen bestreken worden/ de welcke de Tablettekens doet fraey afgaen/ ofte wel bestuyft de selve met stijf-bloeme. Noteert soo verre ghy Tabletten van Olie van Anijs/ van Giroffenagels/ ofte Caneel moet gieten/ ziedt u Suycker tot een harde consistentie, wat harder dan de ghemeyne/ laet dan u Suycker wat verkoelen/ ende doet daer dan by tot eene once Suycker/ soo veel druppelen Olie als den Doctor ordonneert/ u Suycker sal eerst dun worden

Maniere om suycker tot Tabletten te koocken.

Tabletten van Olie van Anijs, &c.

den ende uytschijnen / als oft het niet ghenoegh gezoden en ware / maer gaet voort sonder vreese / ende roert het t'samen soo langhen tijt ommme / dat het begint te stollen / ende giet het dan al te-mael tot een keer uyt / want Suycker en wilt in geen Olie gekoockt worden / want ghekoockt zijnde / en wilt 't niet stijven / door dien dat de Olie vyandt is van de Suycker. In Brasilien daer men het Suycker koockt ende suyvert / als sy sien ende vreesen dat hunne ketelen / in de welcke sommighe hondert ponden Suyckers in zijn / souden door te groot vier overloopen / gieten daer maer een druppel Olie in / 't welck terstondt de opzijsende bobbelen nederslaet / en doet stucken. Op dese maniere worden de Tabletten van sap van Citroenen / van sap van Berberis, gedistilleerden Azijn / en alle andere suere sappen ghemaeckt; want alle suerighept met Suycker gesoden / belet het selve hart en stijf te worden / daerom moet het Suycker met eenige ander vochtighept tot een heel harde consistentie ghesoden worden / ende van 't vier ghedaen zijnde / soo veel saps daer by doen / als het Suycker can verdraghen / daer na na langhe ommeroeren / als het suycker begint te stollen / worden daer van Tablettekens gegoten. Andere maken de Morsellen van Berberis aldus: Sy nemen een pondt Brootsuycker / groot ghewichte / zijn gestaupt / ende doen daer by drij onceen Succus berberorum, en laten die t'samen op het vier / sonder zieden / smilten / en wat ghekoelt wesende / maken daer Morsellen van. Op dese maniere worden de Tabletten van Violetten ghemaeckt / ende het suycker tot een harde consistentie gezoden zijnde / de infusie van violetten (die hier na beschreven

Tabletten van Berberis en Citroenen.

Tabletten van Violetten.

ben sal worden) daer by gedaen/soo veel als het suycker kan verdragen/soo ick boven geseyt heb; want de Violetten en konnen niet wel eenighe ziedinghe verdragen/ sonder haer hemelsch blau coleur te verliesen/ (sommighe nochtans koken die/ maer met een heele stercke Infusie) daerom moeten sy in't saysoen der Violetten ghemaeckt worden/ en voor het heel Jaer provisie gedaen worden/ vier oncen Suycker vermenghen een half once Infusie. Soo veel als de Tabletten van Manna belanght/ die worden op dese navolghende maniere ghemaeckt: Het Suycker wordt/ als vooren in de generale maniere ghesept is/ met Roose-water tot consistentie gezoden/ van't vier ghedaen zijnde/ wordt daer tot elcke once suycker een dragme uytghelesen/ suyver ghestampt/ by gedaen/ en wel doormenghelt zijnde/ wordt noch een walleken twee ofte dry t'samen op-ghezoden/ ende wat verkoelt zijnde/ worden daer Tablettekens af uyt-ghegoten. Diacodium solidum, ofte Tabletten van Heul worden op de navolghende maniere gemaeckt: Neemt een half once Semen papaveris albi, stampt dit in een steenen mortier/ ende mengelt daer onder Roose-water/ ende van Hoef-blaren/ van elcks ander half once/ wringhet dan door een hayren stramijne wel sterck deur/ doet dan by dese Heul-melck vier oncen Broot-suycker/ ende koockt het t'samen tot consistentie van Tabletten: de proeve kan men qualijck nemen/ door dien het Heulzaet het Suycker soo slijmachtigh maeckt; maer eer ghy die uytgiet/ laet het tamelijck/ altijdt omroerende/ koudt worden/ ende soo het niet en stijft/ kondt dit ghenoegh gewaer worden/ofte het Suycker ghenoegh ghezoden is. Sommighe maken dese

Tabletten van Manna.

Diacodium Tabletten van Heul.

Ta-

Tabletten sonder het zaet / ende maken een decoctie van Heulbollen / waer mede sy het suycker smilten / ende tot consistentie koocken / maer de Tabletten en zijn soo wit nochte lieffelijck niet / ende de decoctie maeckt het Suycker meer slijmachtigh. Morsellen van versche Roosen worden op de naevolghende maniere ghemaeckt: Neemt een pondt Brooot-suycker / siedt dat met ghemeyn ofte met Roose-water tot consistentie van Tabletten / doet dan daer by een vierendeel pondt Roosen / het geel afghesneden met wat van het boven-schrijven Brooot-suycker ghestampt in eenen steenen morter / laet dit t'samen een tijdt zieden / tot dat u dunckt dat de vochtigheydt der Roosen verkoockt is / soo u de ervarentheydt leeren sal: van 't vier ghedaen zijnde / ende als het nu begint te verkoelen / ende aen de kanten te stollen / neemt een houte spatel / rontomme van de kant altijdt beginnende / want de uytterste kanten altijdt eerst verkoelen ende stollen / ende neemt de Conserve daer mede uyt de panne / met een mes de selve in lanckwerpige brocrkens afstrijckende / de welcke verkoelt wesende / bewaert die in brooge doosen / met papieren tusschen beyde / tot het ghebruyck van het gheheel Jaer. Soo ghy nochtans te kort komt / ende uwe Conserve van Roosen met Brooot-suycker is ghemaeckt / ende tot eene tamelijcke harde consistentie is ghezoden (want slap ghezoden wesende / het Suycker wordt vet / ende en kan niet wel tot Tabletten stollen) kondt van de selve Morsellen maecken / neemt dan een pondt fijn Brooot-suycker / koockt dat met Roose water tot consistentie van Tabletten / ende doet dan daer by een pondt Conserve / ofte wat min / laet het t'samen

Morsellen van versche Roosen.

t'samen wat zieden tot dat de meeste vochtigheydt der Conserve uyt-ghesoden is/ van't vier zijnde/ laet het vyhans kout worden/ altijdt omroerende/ ende maeckt dan daer van Morsellen, als voorzen ghesepdt is. Morsellen van droogghe roode Roosen worden op de Parijsche maniere aldus ghemaeckt/ ende zijn meer vloet-stoppende dan de boven-ghescheven: Neemt een once ghedrooghde roode Roosen/ drooght die wat in een panneken over het vier/ pulveriseert de selve/ ende zift die door een middelbaren Teems/ de witte hoofdekens (diemen ungues noemt) die op den Teems blijven ligghen/ smijt die weck/ doet dit poeyer dan in een tinne schotel/ en maeckt dat een weynigh vochtigh met Citroen-sap/ Verjuys/ sap van Berberis, ofte sommighe druppelen Oleum sulphuris, naer den eysch daer men die toe ghebruycken wil/ dit doet de Roosen een schoon levendigh coleur krijghen/ maer teghen quade Borsten ofte bloedt-spouwen en dient het Citroen-sap niet. Neemt dan een pont Brootsuycker/ laet het met Roose-water tot een harde consistentie van Tabletten zieden/ van het vier ghedaen zijnde/ doet daer by het boven-ghescheven Poeyer/ ende verkoelt wesende/ maeckt daer Morsellen van/ soo het in't voorgaende ghesepdt is. Morsellen van Citroen-schellen/ ende het sap der selve wordt op de navolgheude maniere ghemaeckt: Neemt een pondt Brootsuycker/ smilt het met ghemeen ofte Roose-water/ ende laet het zieden tot een harde consistentie van Tabletten/ van het vier ghedaen zijnde/ doet daer by de uytterste geele schelle van een Citroen/ met een Raspe rondtomme af gheraspt/ ende douwt

Morsellen van drooghe Roosen.

Morsellen van Citroenen.

 het

het sap daer in / roert het soo langhe om / tot dat het beghint te stollen dan van alle kanten rontomme met een houten spatel uytnemende / strijckt die met een mes af / ende maeckt daer van lanckwerpighe Mozsellen / ofte giet die t' eender repse uyt / maer maeckt dat ghy die heel uytgiet / want om het saps wille en moghen sy niet herkoockt wozden / want sy en souden niet stijven / nochte en doeter te veel sap in. Dese Mozsellen wozden meest sonder het sap daer by te doen / ghemaeckt / ende zijn seer goedt booz de Mage / ende slauten des herten.

Pilula. 10.

Is soo veel gheseydt als parva pila, dat is een klein balleken / de Griecken noemen de Pillen Catapotia, soo veel als pet dat men insluckt: is een baste compositie, bestaende van Poeperen / de welcke met Syzoop / Honigh / ofte eenigherlepe sap in den mozter tot een malsa wozden ghebzacht. Sy wozden in ronde bollekens in - ghegheben / op dat sy in de Maghe wesende / soo haest niet en souden verteert / nochte in het werck ghebzocht wozden; maer om dat sy langher in de Maghe blijvende / te beter uyt de partijen verre van de Maghe gheleghen / souden trecken: ter selver oozsaecke en wozden de poeperen oock soo fijn niet gestampt / als de Poeperen der electuarien. Pillen die met eenigh sap moeten ghefozmeert wozden / soo ghy die langhe moet bewaren tot het ghebzuyck / is veel beter dat ghy 't selve sap met wat Suycker / ofte noch beter met Honigh tot een Syzoop koockt; want met sap ghefozmeert zijnde / wozden sy terstondt heel hart / verlie-

verliesende oock veel eer hunne krachten / ende ten anderen om die in het ghebruyck te brenghen / moeten met veel Sproop bevochtighe worden / 't welck den hoop seer vermeerdert / ende af-keer aen den Siecken voort-brenghen / want de Pillen zijn oock eensdeels ghevonden voor de ghene die niet wel drancken / ofte yet veels innemen. De Pillen die slaep verwecken moeten met groote toesicht / ende niet sonder raedt des Doctoors ingheghebben worden.

Extractum. 11.

Is een inventie der Paracelcisten, ende als een quinta essentia der simpele ofte ghecomposeerde medicamenten / meest ghevonden voor delicate Persoonen / die niet veel en konnen innemen / ende beghint hedendaeghs veel in 't ghebruyck te komen. De maniere van die te maecken sal ick in de Chymie in 't langh ende breedt beschrijven.

Trochiscus. 12.

Is de pillen ghelijck / wordt van Poeyeren / als de Pillen / ghemaeckt / maer in plaetse van Sproop ofte Honigh / het welck de Pillen versch houdt / wordt eenigh sap ofte ghedistilleert water daer by ghedaen / ende als een massa pillen gheformeert zijnde / worden daer af ronde / platte / drykante ofte vierkante broepkens ghemaeckt / ende somtijdts met een zeghel bezeghelt / de welcke men in de schaduwe laet drooghen. Trochiscus is een Grieck woort / soo veel gheseydt als een broepken / koeckken / pastille / ofte rondt bolleken.

Aqua distillata 13.

Is een bloeyende compositie, simpel ofte ghecomposeert / waer van ick in de Distillatie ghenoeghsaem ghespoken hebbe / ende noch spreecken sal in de Chymie. De Distillatie is ghebonden / om t'allen tijden / noodt wesende / de krachten der kruyden in eene uyt-ghedampte vochtighepdt te bekomen.

Acetum medicatum. 14.

Is oock een bloeyende compositie, soo wel simpel als ghecomposeert: dese wordt ghemaeckt door impressie der bloemen / kruyden / wortelen / etc. die in Wijn ghetweyckt zijnde / hunne krachten in de selve indrucken / na dat sy eenen tijdt in de Sonne ghestelt zijnde / worden van hun margh af gesondeert / ende tot het ghebruyck bewaert / als Acetum rosarum, Sambuci, Calendulæ, Scilliticum, Theriacale. De ghemeyne maniere is dese: Men neemt vijf pondt Wijn-azijn tot een half pondt bloemen / ende vier pondt Azijn met een half pondt schillen / aen een koordeken ghesteken / ende eerst wat ghedrooght / tot Acetum scilliticum, aldus oock moeten de bloemen maer half ghedrooght zijn.

Oleum. 15.

Vierderleye soorten van Olien.

Is eene bloeyende compositie, vierderley van ghesladhte / de eerste is natuerlijcke Olie / de welcke loopt / ofte uyt-stroncken der boomen / als Opobalsamum, ofte uyt steenrotzen / als Petroleum: de tweede wordt door de konste der Alchymie, uyt kruyden / zaden / mineralen / Gommen / etc. ghedistilleert: De derde wordt uyt

uyt vruchten en zaden uyt-gheperst als Amandelen / Noten / Lijnzaet / etc. De vierde wordt door impressie ghemaeckt / dat is door indruckinghe ende infusie, latende eenighe kruyden / bloemen / aromatijcke saken / etc. in Olie van Olijven weycken / welcker cracht door de weyckinghe ofte koockinghe in de Olie van Olijven wordt inghedruckt / dus wordt Olie van Roosen / ende alle dierghelijcke ghemaeckt.

Vnguentum. 16.

Heeft sijnen naem ab unguendo, ende in 't Nederduyts van salven / ende smeeren. Salve is een compositie, de middel hebbende tusschen Liniment ende Plaester / harder dan het Liniment / ende sachter dan het Plaester. Wort ghemeynelijck gemaeckt van Olie / Was Spieghelharst / Colofon / Smeer / en Roet / met inkoockinghe der kruyden / ofte aromatijcke saken / ofte bydoeninghe der poeperen.

Ceratum sive Cerotum. 17.

Houdt den middel tusschen plaester ende salve / is harder dan de salve / ende sachter dan het plaester / wordt met Olie ende Was ghemaeckt / waerom het oock dan cera, ceratum wordt ghenaemt.

Emplastrum. 18.

Is een harde compositie, meestendeel ghemaeckt van de selve substantie / van de welcke de salven worden ghemaeckt / maer van harder consistentie, de welcke haer wordt ghegheven / ofte door koockinghe / gelijck de Diapalma, &c. ende alle andere die Lytarge, Cerusse, ofte Me-

nie ontfanghen ofte door toe-doeninghe van Was ofte Poeperen / ghelijck in 't Emplastrum de mucilaginibus ende de Meliloto ghescheidt.

Sal Artificialis. 5.

Wort ghemaeckt door de konste van Alchymie, de welcke leert uyt alle saecken zout trecken / het welcke is als een vijfde Element / waer door alle saken worden als in hun wesen bewaert. De maniere om 't selve te maecken / sal ick in de Alchymie beschrijven.

Vierde